

บทที่ 1

บทนำ

ระบบการเกษตรของประเทศไทย เป็นระบบการเกษตรแบบชนบท มีการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงกระบือ นับว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการปลูกพืชชนไม่อาจจะแยกเป็นอิสระจากกันได้ ในอดีตกระบือเป็นสัตว์ที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของเกษตรกรในชนบท ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กระบือได้ช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยเป็นแรงงานในไร่นา ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการทำไร่ ทำนา นอกจากนี้ให้ประโยชน์ในด้านแรงงานในไร่นาแล้ว กระบือยังให้ปุ๋ยคอกแก่พืช เป็นอาหารของมนุษย์ เป็นสัตว์พาหนะในการขนส่งผลผลิต หนัງและเขาของกระบือยังนำรายได้เข้าประเทศจากการส่งออก ยิ่งไปกว่านั้น กระบือก็ยังเป็นเพื่อนที่ดีของเด็กและคนชราอีกด้วย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กระบือยังเปรียบเสมือนคลังออมสินที่มีชีวิต กล่าวคือ เป็นเงินทุนที่เกษตรกรมีไว้ใช้เมื่อถึงคราวจำเป็น

วิถีชีวิตของเกษตรกรและความสำคัญของกระบือในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการทำนา แทนวิธีการทำนาแบบดั้งเดิม ทำให้แผนการดำเนินชีวิต ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่สืบทอดมาแต่โบราณได้ทยอยหดหายไป กระบือถูกทดแทนด้วยรถไถเดินตามเป็นจำนวนมาก ทำให้กระบือหมดความสำคัญในไร่นา อีกทั้งพื้นที่เลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติได้ลดลงเนื่องจากการขยายชุมชนและการฆ่าแม่กระบือที่กำลังท้อง เนื่องจากความต้องการบริโภคเนื้อกระบือที่มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิติประชากรกระบือที่ลดลงจากประมาณเกือบ 5 ล้านตัวในปี 2531 เหลือไม่ถึง 2 ล้านตัวในปี 2542 ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ความจริงที่เรารู้ไม่ได้ก็คือ การนำความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักรกล และปุ๋ยเคมีมาใช้ในไร่นา สามารถลดความเหนื่อยยากของเกษตรกรลงได้ สามารถทำไร่ทำนาได้รวดเร็ว เพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น มีเวลาในการประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ได้มากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็มีส่วนเสียเช่นกัน ส่วนเสียที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ชาวนาในปัจจุบันต้องลงทุนทำนาเพิ่มมากขึ้น ต้องกู้เงินมาทำนาในพื้นที่เท่าเดิม ซึ่งความจริงแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีที่ดินทำกินไม่มากนัก ดังนั้น ถ้าไร่นาได้จึงมักจะไม่ค่อยคุ้มต้นทุนเงินกู้ นอกจากนั้น ยังทำให้สภาพดินเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมีอีกด้วย เป็นต้น

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนกระบือในประเทศไทยจำแนกตามภาคและตัวรวมทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2531 - 2542

ปี พ.ศ.	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคใต้	รวมทั้งประเทศ
2531 (1988)	300,364	33,564,860	650,696	103,906	4,619,826
2532 (1989)	286,439	3,646,048	583,184	96,021	4,611,692
2533 (1990)	303,329	3,735,930	564,669	90,362	4,694,290
2534 (1991)	324,752	3,817,452	566,360	96,507	4,805,071
2535 (1992)	310,090	3,792,678	532,975	92,528	4,728,271
2536 (1993)	287,048	3,908,575	524,790	83,733	4,804,146
2537 (1994)	255,971	3,460,440	431,025	77,355	4,224,791
2538 (1995)	228,023	3,009,063	398,562	74,413	3,710,061
2539 (1996)	153,892	2,258,494	236,686	70,602	2,719,674
2540 (1997)	135,618	1,911,639	187,095	59,586	2,293,938
2541 (1998)	109,806	1,614,867	171,371	55,024	1,951,068
2542 (1999)	95,386	1,502,787	151,074	46,885	1,796,132

ที่มา : สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดฝ่ายประมวลผลและสถิติ กองแผนงาน กรมปศุสัตว์

นอกจากการเลี้ยงกระบือในที่ราบแล้ว ยังพบว่าการเลี้ยงกระบือบนที่สูงอีกด้วย ชาวเขา โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงนิยมเลี้ยงกระบือกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว และเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับผู้เลี้ยงค่อนข้างมาก แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขการเลี้ยงให้ถูกต้องตามหลักวิชาการมากขึ้น ในปัจจุบันได้เริ่มมีการประกอบอาชีพเลี้ยงกระบือในชาวเขาเผ่าม้งและลีซอบ้างแล้ว เพราะชาวเขาเหล่านี้เริ่มลดการอพยพและเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน

การเลี้ยงกระบือบนที่สูงมีลักษณะคือ เมื่อถึงฤดูการเพาะปลูกประมาณเดือนกรกฎาคม ถึง ตุลาคม พื้นที่เลี้ยงกระบือจะถูกใช้ในการปลูกข้าว เกษตรกรจะค้อนกระบือไปเลี้ยงในเขตป่าที่ห่างไกลจากแหล่งเพาะปลูก และเมื่อหมดฤดูเพาะปลูกประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึง พฤษภาคม เกษตรกรจะค้อนกระบือกลับมาหากินในหมู่บ้านหรือตามที่นาของตนเอง เพื่อใช้ประโยชน์จากเศษผลผลิตที่เก็บเกี่ยวไปแล้ว จนกระทั่งถึงฤดูการเพาะปลูกอีก เกษตรกรจะค้อนกระบือกลับเข้าไปหากินในเขตป่าอีก เป็นวงจรอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป

การเลี้ยงกระบือในพื้นที่ป่ามีข้อดีหลายประการ เช่น ช่วยลดความรุนแรงของไฟป่า โดยลดการสะสมของใบไม้และหญ้าแห้งซึ่งสามารถติดไฟได้ง่าย ทำให้โอกาสเกิดไฟป่าลดลงหรือลดความรุนแรงของไฟป่าได้ ข้อดีอีกประการหนึ่งของการเลี้ยงแบบนี้ก็คือลงทุนน้อย เกษตรกรแทบจะไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ นอกจากแรงงานที่คอยระวังดูแลไม่ให้กระบือพลัดหลงฝูงหรือถูกลักขโมยไม่ให้เข้าไปกินพืชผลที่ปลูกไว้ และนำเกลือซึ่งเป็นแร่ธาตุชนิดเดียวที่ให้กับกระบือไปวางให้เลียกิน การให้เกลือจะช่วยในการชักนำให้กระบือมารวมกลุ่มกัน ทำให้สะดวกในการตรวจนับจำนวน และสะดวกต่อการสังเกตอาการป่วยหรืออาการผิดปกติ ข้อเสียของระบบการเลี้ยงกระบือแบบนี้ก็คือ กระบือที่เลี้ยงอาจนำโรคติดต่อไปสู่สัตว์ป่า และอาจไปแย่งอาหารของสัตว์ป่าด้วย

การเลี้ยงกระบือบนที่สูงมีลักษณะที่แตกต่างจากการเลี้ยงในพื้นที่ราบค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมของคนเลี้ยงและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ยังไม่เคยมีผู้ใดสำรวจและวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะและปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตกระบือบนที่สูง แม้แต่หน่วยงานราชการก็ยังไม่ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ถึงแม้การเลี้ยงกระบือบนที่สูงของภาคเหนือจะมีความสำคัญ และปัจจุบันมีเกษตรกรจำนวนมากหันมาเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น เนื่องจาก มีรายได้ดี และมีพ่อค้าได้เข้ามารับซื้อกระบือเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาและอนุรักษ์การผลิตกระบือบนที่สูง เช่นเดียวกับในพื้นที่ราบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือบนที่สูง
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยง และปัญหาการเลี้ยงกระบือบนที่สูง
3. ประเมินสมรรถนะของกระบือบนที่สูงในด้านการเจริญเติบโต (Growth) ความสมบูรณ์พันธุ์ (Fertility) และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม (Adaptability)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรสำหรับวางแผนในการส่งเสริมการเลี้ยงกระบือบนที่สูง
2. ได้ทราบสมรรถนะของกระบือบนที่สูงในด้านการเจริญเติบโต ความสมบูรณ์พันธุ์ และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม อันจะเป็นตัวบ่งบอกถึงศักยภาพในการให้ผลผลิต และการเป็นแหล่งทางพันธุกรรมของกระบือบนที่สูง
3. ได้ทราบเกี่ยวกับปัจจัยควบคุมการผลิตกระบือบนที่สูง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาการผลิต และส่งเสริมการเลี้ยงกระบือบนที่สูง
4. เพื่อเป็นพื้นฐานการวิจัยขั้นต่อไป